

De weg van economische vrijheid naar geluk

Wat is de relatie tussen verschillende aspecten van economische vrijheid en geluk? Op basis van een sample van zeventig landen blijkt dat geluk positief samenhangt met de bescherming van eigendomsrechten en negatief met een kleine overheid. Deze invloeden lopen via welvaart en vertrouwen. Vrijhandel en regulering blijken met de beschouwde gegevens niet van invloed op geluk.

JOHAN GRAAFLAND
Hoogleraar aan de
Universiteit van
Tilburg

BART COMPEN
Analist bij Private
Equity & Infrastruc-
ture bij MN

Zowel in de wetenschap als in het beleid is er de laatste jaren meer aandacht voor geluk als doelvariabele naast inkomen. Er is veel onderzoek gedaan naar de factoren die het geluk beïnvloeden (Blanchflower en Oswald, 2011). Maar een van de onderwerpen waarnaar het onderzoek nog in de kinderschoenen staat, is het verband tussen economische vrijheid en geluk. Economische vrijheid is een institutionele maatstaf voor de mate van vrije marktwerking en wordt gemeten door het Fraser Institute en de Heritage Foundation. In hun maatstaf onderscheiden zij vijf dimensies: (kleine) omvang van de overheid; bescherming van eigendomsrechten; toegang tot betrouwbaar geld; vrijhandel; en zo min mogelijk overheidsregulering van arbeidsmarkt, goederenmarkt en financiële markten. Het concept van economische vrijheid is geïnspireerd op de neoliberale visie dat de overheid eigendomsrechten moet beschermen, maar af moet zien van interventies in de economie (Tsai, 2009). In deze visie is de bescherming van eigendomsrechten cruciaal voor economische vooruitgang en dient de overheid af te zien van inkomenspolitiek. Onder invloed van het debat over ongelijkheid naar aanleiding van publicaties van Stiglitz (2012) en Piketty (2014), staat deze visie echter steeds meer onder druk.

We analyseren welke elementen van economische vrijheid geluk bevorderen dan wel afremmen (Graafland en Compen, 2015). Tevens wordt onderzocht via welke kanalen deze invloed loopt. Het indirecte effect van economische vrijheid via andere variabelen die geluk beïnvloeden is nog niet eerder onderzocht. De uitkomsten geven beleidsmakers houvast in de richting waarin het beleid zich zou moeten ontwikkelen om het geluk van de burgers te bevorderen.

HYPOTHESES

In de analyse onderscheiden we twee kanalen waarlangs economische vrijheid van invloed kan zijn op geluk: welvaart en vertrouwen. Diverse onderzoeken hebben aangetoond dat economische vrijheid welvaart bevordert (De Haan en Sturm, 2000; Gwartney *et al.*, 2004; De Haan *et al.*, 2006; Justesen, 2008; Altman, 2008). Een kleine overheid kan leiden tot een efficiëntere allocatie van middelen; een goed juridisch systeem dat eigendomsrechten en contracten beschermt verhoogt de prikkel tot investeren, ondernemerschap en innovatie; een stabiele munt (toegang tot betrouwbaar geld) beschermt de reële waarde van het kapitaal van spaarders en investeerders en vermindert onzekerheid; en vrijhandel biedt mogelijkheden voor schaalvoordelen en bevordert de uitwisseling van kennis. Alleen voor wat betreft regulering is het op voorhand niet duidelijk of dit welvaart bevordert, omdat regulering ertoe kan bijdragen dat marktperfecties afnemen. Empirisch onderzoek heeft eerder aangetoond dat vooral de kwaliteit van de bescherming van eigendomsrechten van groot belang is (Rodrik *et al.*, 2002; Blume en Voigt, 2006) voor economische groei en dus ook welvaart.

Welvaart zoals gemeten door inkomen per hoofd van de bevolking, leidt vervolgens tot meer geluk, bijvoorbeeld omdat het de gezondheidszorg, onderwijs en infrastructuur verbetert (Dolan *et al.*, 2008). De vraag is wel of dit verband ook op heel lange termijn nog bestaat, of dat er 'ge-

wenning' optreedt en het met name de *verandering* in deze variabelen is die van invloed is op levensgeluk (Di Tella en MucCulloch, 2010; Easterlin *et al.*, 2011), maar onderzoek door Stevenson en Wolfers (2008) en Fischer (2008) laat zien dat de zogenaamde Easterlin-paradox niet opgaat. Deze paradox volgde uit bekend onderzoek van Easterlin (1974) en behelst dat binnen landen rijkere mensen gelukkiger zijn dan arme mensen, maar dat tussen (met name rijke) landen het gemiddelde geluk nauwelijks met gemiddeld inkomen samenhangt en ook over de tijd een stijging van het inkomen per hoofd van de bevolking het geluk niet doet toenemen.

Naast welvaart is (gegeneraliseerd) vertrouwen (in mensen die je niet kent) een belangrijk kanaal waardoor economische instituties het menselijk geluk in een samenleving beïnvloeden. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat economische vrijheid vertrouwen beïnvloedt en vertrouwen tot meer geluk leidt (Helliwell en Barrington-Leigh, 2010; Berggren en Jordahl, 2006; Oishi *et al.*, 2011). Maar het is waarschijnlijk dat de verschillende dimensies van economische vrijheid verschillend uitwerken op vertrouwen. Zo kan een kleine overheid het vertrouwen juist verminderen, omdat er minder mogelijkheden zijn voor hervreiding waardoor de inkomensongelijkheid toeneemt (Berggren, 1999). Volgens onderzoek leidt inkomensongelijkheid tot minder vertrouwen (Knack en Keefer, 1997; Zak en Knack, 2001; Oishi *et al.*, 2011). Daarentegen is het duidelijk dat een goed juridisch systeem dat eigendomsrechten beschermt het vertrouwen juist versterkt, omdat mensen zullen beseffen dat zij met liegen en bedriegen grotere kans lopen op vervolging en straf, waardoor de neiging daartoe afneemt. Anderen anticiperen daarop en zullen eerder geneigd zijn andere mensen te vertrouwen (Rothstein, 2000). Ook voor dit verband bestaat empirisch bewijs (Knack en Keefer, 1997; Zak en Knack, 2001; Berggren en Jordahl, 2006). Of vrijhandel vertrouwen doet toenemen, is op voorhand onduidelijk en hangt onder andere af van de effecten van vrijhandel op inkomensongelijkheid. Een stabiele munt en een stabiel prijspeil helpen wel om vertrouwen te stutten, maar gebrek aan overheidsregulering kan het weer beschadigen als daardoor de ruimte voor opportunistisch gedrag toeneemt (Berggren en Jordahl, 2006).

Ook vertrouwen is op zijn beurt weer een belangrijke determinant van geluk (Helliwell, 2003; Helliwell, 2006; Bjørnskov *et al.*, 2007; Bjørnskov *et al.*, 2010; Oishi *et al.*, 2011). Mensen vinden het prettig om in een omgeving te wonen en te werken waar andere mensen betrouwbaar zijn. Het vermindert de onzekerheid en maakt het leven eenvoudiger. Criminaliteit neemt af (Bjørnskov *et al.*, 2007; Helliwell en Barrington-Leigh, 2010).

Figuur 1 geeft een schematisch overzicht van het raamwerk dat wij op basis van de voorgaande overwegingen hanteren voor de empirische analyse.

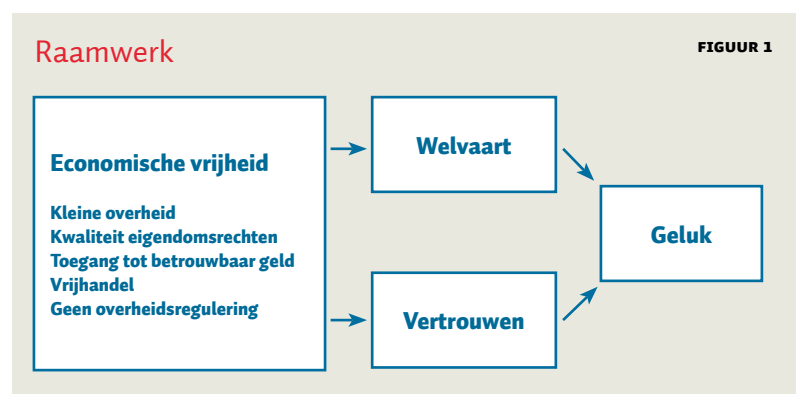
DATA EN METHODE

We maken gebruik van data van de Wereldbank (inkomen per hoofd), het Fraser Institute en de Heritage Foundation (economische vrijheid), World Value Studies en European Value Studies (vertrouwen) en de databank van Veenhoven (2011) voor geluk. Omdat economische vrijheid moeilijk

te meten is (Dawson, 2007) en om die reden schattingen nog wel eens uit elkaar lopen (Haan en Sturm, 2000), gebruiken wij zowel data van het Fraser Institute (www.freetheworld.com) als van de Heritage Foundation (www.heritage.org) om de robuustheid van de bevindingen te checken. Daarbij geldt dat de Heritage Foundation niet vijf maar vier subcategorieën voor economische vrijheid gebruikt. In de schattingen met economische vrijheid volgens de Heritage Foundation ontbreekt namelijk toegang tot betrouwbaar geld. Als controlevariabelen voegen we twee

Naast welvaart is vertrouwen in mensen die je niet kent een belangrijk kanaal waardoor economische instituties het menselijk geluk in een samenleving beïnvloeden

dummy's toe voor Latijns-Amerika en Oost-Europa (Helliwell, 2003; Tsai, 2009; Bjørnskov *et al.*, 2007; Bjørnskov *et al.*, 2010; Diener *et al.*, 2010) en twee dummy's voor religie (Helliwell, 2003; Ovaska en Takashima, 2006; Moghaddam, 2008; Clarck en Lelkes, 2009; Bjørnskov *et al.*, 2010). De meeste data betreffen gemiddelden over de periode 2007–2009. Geluk is gemeten met het antwoord op de vraag *"All things considered, how satisfied are you with your life as a whole these days?"*, waarbij de respondent uit een schaal van 0 tot 10 kon kiezen. Voor welvaart gebruiken wij de natuurlijke logaritme van het inkomen per hoofd (in constante internationale dollars). We kiezen voor de natuurlijke logaritme om rekening te houden met afnemend marginaal nut van inkomen. Voor vertrouwen is de vraag *"Generally speaking, would you say that most people can be*

trusted or that you need to be careful in dealing with people gebruikt. Respondenten konden hier kiezen tussen de opties *“most people can be trusted”* en *“need to be very careful”*.

In verband met mogelijke simultaneïteit is gebruikgemaakt van de endogeniteitstoets van Hausman. We vinden geen indicaties dat geluk omgekeerd welvaart of vertrouwen beïnvloedt. Eerder onderzoek heeft laten zien dat er ook in de relatie tussen economische vrijheid en welvaart geen sprake is van inverse causaliteit (Justesen, 2008). Vanwege de relatief kleine sample is in de regressieanalyse de bootstrapmethode toegepast. Verder is ook getoetst voor modererende invloeden van welvaart door het opsplitsen van de sample in rijke en arme landen (Graafland en Compen, 2015).

RESULTATEN

Tabel 1 geeft de uitkomsten van een regressieanalyse die is uitgevoerd in twee stappen waarbij eerst de relaties tussen welvaart en vertrouwen met economische vrijheid, en vervolgens tussen geluk en welvaart en vertrouwen zijn geschat. De eerste drie kolommen rapporteren de resultaten bij gebruik van de gegevens van het Fraser Institute voor economische vrijheid. De resultaten laten zien dat welvaart en vertrouwen beide tot een hoger geluk leiden en bevestigen hiermee eerder gedaan onderzoek. Welvaart hangt positief samen met de kwaliteit van het juridische systeem en met toegang tot betrouwbaar geld. Vertrouwen hangt ook positief samen met de kwaliteit van het juridische systeem, maar neemt af naarmate de overheid terugtreedt. De andere dimensies van economische vrijheid zijn insignificant.

Bij gebruik van de data van de Heritage Foundation voor economische vrijheid (kolommen 4, 5 en 6), zijn vergelijkbare resultaten te zien. Een kleine overheid gaat nu echter ten koste van de welvaart, in plaats van dat het significant het vertrouwen aantast, terwijl het vertrouwen afneemt als de overheid de economie meer reguleert. De data van de Heritage Foundation lijken, in tegenstelling tot die van het Fraser Institute, de resultaten van Berggren (1999) over het effect van de omvang van de overheid op vertrouwen dus niet te bevestigen.

Met behulp van de bootstrapmethode van Preacher en Hayes (2008) kan vervolgens de mate van significantie van de indirecte effecten van economische vrijheid op geluk worden bepaald. De indirecte effecten zijn gelijk aan het product van de geschatte coëfficiënten van economische vrijheid in de regressievergelijking van welvaart (dan wel vertrouwen) en de geschatte coëfficiënt van welvaart (respectievelijk vertrouwen) in de vergelijking van geluk. De resultaten staan vermeld in tabel 2. Deze tabel laat zien dat geluk significant negatief samenhangt met een kleine overheid en positief met een goede juridische bescherming van eigendomsrechten. In het geval van het Fraser Institute komt daar ook toegang tot betrouwbaar geld bij. Het belangrijkste kanaal voor deze effecten is welvaart, maar bij gebruik van de data van het Fraser Institute speelt ook het vertrouwen een belangrijke rol als mediator van de invloed van economische vrijheid op geluk.

BELEIDSIMPLICATIES

De resultaten moeten zorgvuldig worden geïnterpreteerd, aangezien de bevindingen op basis van crosscountry-schattingen niet noodzakelijkerwijs gelden voor het effect van een verandering in economische vrijheid voor individuele landen. Toch kan op basis van onze bevindingen worden geconcludeerd dat, vanuit het oogpunt van menselijk geluk, landen met een neoliberaal beleid (kleine overheid, respect voor privé-eigendom, toegang tot betrouwbaar geld, vrije handel en weinig overheidsregulering) niet gelukkiger zijn dan landen die niet aan alle aspecten van het neoliberale ideaal voldoen. Waar een sterke rechtsstaat en bescherming van eigendomsrechten algemeen wordt erkend als een belangrijke grondslag voor welvaart en geluk in een land, is de invloed van de omvang van de collectieve sector op de economie en het welzijn een veel heikeler punt. Een belangrijke component in meting van de omvang

Schattingresultaten¹

TABEL 1

	Fraser Institute			Heritage Foundation		
	1 Geluk	2 Welvaart	3 Vertrouwen	4 Geluk	5 Welvaart	6 Vertrouwen
Kleine overheid	-0,07	-0,12	-4,29**	-0,05	-0,19**	-2,07
Juridisch systeem	0,04	0,47***	6,20**	0,01	0,27***	2,60
Toegang tot betrouwbaar geld	-0,03	0,32**	-1,80			
Vrijhandel	0,01	-0,01	1,43	-0,09	0,00	-3,74
Geen regulering	-0,09	-0,01	2,06	0,07	0,21	5,82**
(ln) Inkomen per hoofd	0,77***			0,75***		
Vertrouwen	0,02**			0,02***		
Christendom	0,00	0,00	-0,12**	0,00	0,00	-0,07
Islam	-0,00	0,00	-0,08	-0,00	0,00	-0,06
Latijns-Amerika	0,80**	0,57	1,29	0,82**	0,60	-5,76
Oost-Europa	-0,66***	0,35	-1,98	-0,60***	0,55**	0,96
R adj ²	0,86	0,67	0,51	0,86	0,70	0,42

/ Significat op respectievelijk vijf- en eenprocentniveau

¹Niet gestandaardiseerde coëfficiënten

Indirecte effecten van economische vrijheid op geluk

TABEL 2

	Kleine overheid	Kwaliteit juridisch systeem	Toegang tot betrouwbaar geld	Vrijhandel	Geen regulering
Fraser Institute					
Via welvaart	-0,09	0,35**	0,25**	-0,00	-0,01
Via vertrouwen	-0,06**	0,11**	-0,03	0,00	0,03
Heritage Foundation					
Via welvaart	-0,14**	0,20**		0,00	0,15
Via vertrouwen	-0,03	0,04		-0,06	0,09**

** Significat op vijfprocentniveau

van de collectieve sector, zowel bij het Fraser Institute als de Heritage Foundation, is de hoogte van het toptarief in de inkomsten belasting. Op grond hiervan leiden wij af dat onze resultaten indiceren dat er risico's zijn met het terugdringen van de herverdelende functie van het belastingstelsel, een boodschap die ook eerder door Piketty (2014) aan de orde is gesteld.

Ook de resultaten met betrekking tot toegang tot betrouwbaar geld hebben belangrijke beleidsimplicaties. Een belangrijke component in de meting van deze dimensie van economische vrijheid is de groei van het geld en de inflatie. Terwijl de FED heeft gekozen voor een zeer stimulerend monetair beleid ter bestrijding van de economische crisis in de VS, is de ECB (onder invloed van Duitsland) veel terughoudender geweest. Op dit moment lijkt het dat de Amerikaanse politiek succesvoller is geweest in het herstellen van de economische groei, maar of dat aan het ruime monetaire beleid ligt, is de vraag. Vanwege de liquiditeitsval is de effectiviteit van ruim monetair beleid, dat nu ook ten langensleste door de ECB wordt ingezet en zelfs mogelijk gecontinueerd wordt na september 2016 als de vooruitzichten niet beter worden, betwifelbaar. Onze analyse bevat aanwijzingen dat soepel monetair beleid schade aan de welvaart op de langere termijn kan toebrengen en daarmee aan het geluk in rijke landen.

LITERATUUR

Altman, M. (2008) How much economic freedom is necessary for economic growth? Theory and evidence. *Economics Bulletin*, 15(2), 1–20.

Berggren, N. (1999) Economic freedom and equality: friends or foes? *Public Choice*, 100(3–4), 203–223.

Berggren, N. en H. Jordahl (2006) Free to trust: economic freedom and social capital. *Kyklos*, 59(2), 141–169.

Bjørnskov, C., A. Dreher en J.A.V. Fischer (2007) The bigger the better? Evidence of the effect of government size on life satisfaction around the world. *Public Choice*, 130(3), 267–292.

Bjørnskov, C., A. Dreher en J.A.V. Fischer (2010) Formal institutions and subjective well-being: revisiting the cross-country evidence. *European Journal of Political Economy*, 26(4), 419–430.

Blanchflower, D.G. en A.J. Oswald (2011) International Happiness. *NBER Working Paper Series*, 16668.

Blume, L. en S. Voigt (2006) The economic effects of human rights. *Kyklos*, 60(4), 509–538.

Clarck, A.E. en O. Lelkes (2009) Let us pray: religious interactions in life satisfaction. *Paris School of Economics Working Paper*, 2009(01).

Dawson, J.W. (2007) *The empirical institutions-growth literature: is something amiss at the top?* *Economic Journal Watch*, 4(2), 184–196.

Di Tella, R. en R. MacCulloch (2010) Happiness adaptation to income beyond 'basic needs'. In: E. Diener, J. Helliwell en D. Kahneman (red.), *International Differences in Well-Being*. New York: Oxford University Press, 217–247.

Diener, E., W. Ng, J. Harter en R. Arora (2010) Wealth and happi-

ness across the world: material prosperity predicts life evaluation, whereas psychosocial prosperity predicts positive feeling. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99(1), 52–61.

Dolan, P., T. Peasgood en M. White (2008) Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology*, 29(1), 94–122.

Easterlin, R.A. (1974) Does economic growth improve the human lot? In: P.A. David en M.W. Reder (red.), *Nations and households in economic growth: Essays in honor of Moses Abramovitz*. New York: Academic Press.

Easterlin, R.A., L.A. McVey, O. Sawangfa et al. (2011) The happiness-income paradox revisited. *IZA Discussion Paper Series*, 5799.

Fischer, C.S. (2008) What wealth-happiness paradox? A short note on the American case. *Journal of Happiness Studies*, 9(2), 219–226.

Graafland, J.J. en B. Compen (2015) Economic freedom and life satisfaction: mediation by income per capita and generalized trust. *Journal of Happiness Studies*, 16(3), 789–810.

Gwartney, J.D., R.G. Holcombe en R.A. Lawson (2004) Economic freedom, institutional quality, and cross-country differences in income and growth. *The Cato Journal*, 24(3), 205–233.

Haan, J. de, en J.E. Sturm (2000) On the relationship between economic freedom and economic growth. *European Journal of Political Economy*, 16(2), 215–241.

Haan, J. de, S. Lundström en J.E. Sturm (2006) Market-oriented policies and economic growth: a critical survey. *Journal of Economic Surveys*, 20(2), 157–191.

Helliwell, J.F. (2003) How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modelling*, 20(2), 331–360.

Helliwell, J.F. (2006) Well-being, social capital and public policy: what's new? *The Economic Journal*, 116(510), C34–C45.

Helliwell, J.F. en C.P. Barrington-Leigh (2010) How much is social capital worth? *NBER Working Paper Series*, 16025.

Justesen, M.K. (2008) The effect of economic freedom on growth revisited: new evidence on causality from a panel of countries 1970–1999. *European Journal of Political Economy*, 24(3), 642–660.

Knack, S. en P. Keefer (1997) Does social capital have an economic pay-off? A cross-country investigation. *The Quarterly Journal of Economics*, 112(4), 1251–1288.

Moghaddam, M. (2008) Happiness, faith, friends, and fortune – empirical evidence from the 1998 US Survey Data. *Journal of Happiness Studies*, 9(4), 577–587.

Oishi, S., S. Kesebir en E. Diener (2011) Income inequality and happiness. *Psychological Science*, 22, 1095–1100.

Ovaska, T. en R. Takashima (2006) Economic policy and the level of self-perceived well-being: an international comparison. *Journal of Socio-Economics*, 35(2), 308–325.

Piketty, T. (2014) *Capital in the 21st Century*. Londen: Belknap/Harvard.

Preacher, K.J. en A.F. Hayes (2008) Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiplier mediator models. *Behavior Research Methods*, 40(3), 879–891.

Rodrik, D., A. Subramanian en F. Trebbi (2002) Institutional rule: the primacy of institutions over geography and integration in economic development. *CEPR Discussion Paper Series*, 3643.

Rothstein, B. (2000) Trust, social dilemmas, and collective memories. *Journal of Theoretical Politics*, 12(4), 477–501.

Stevenson, B. en J. Wolfers (2008) Economic growth and subjective well being, reassessing the Easterlin Paradox. *Brookings Paper on Economic Activity*, 2008(spring).

Stiglitz, J.E. (2012) *The price of inequality*. Londen: Penguin Books.

Tsai, M.C. (2009) Market openness, transition economies and subjective wellbeing. *Journal of Happiness Studies*, 10(5), 523–539.

Veenhoven (2011). *World Database of Happiness*. Database op worlddatabaseofhappiness.eur.nl/statnat/statnat_fp.htm.

Zak, P.J. en S. Knack (2001) Trust and growth. *The Economic Journal*, 111(470), 295–321.